

- ¹ *Пергамент М. Я.* «Предълы наслѣдованія» гражданском правѣ. – С.-Петербург, Сенатская Типографія. 1906. – С. 22.
- ² *Заїка Ю. О.* Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток: Монографія, 2-ге вид. – К.: КНТ, 2007 – С. 7.
- ³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40-44. – С. 356.
- ⁴ *Орач С. М., Тишик Б. Й.* Основи римського приватного права: Навчальний посібник – Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. – С. 219 .
- ⁵ *Янушкевич Е. А.* Понятие и содержание завещания // Вестник Удмурдского университета. – 2006. – № 6. – С. 37.
- ⁶ Спадкове право України, навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. К. Брукацький – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – С. 27-28.
- ⁷ Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – С. 595.
- ⁸ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 4-е, перероб. і доповн. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – С. 1123.
- ⁹ *Ромовська З. В.* Українське цивільне право. Спадкове право: Підручник – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – С. 94.
- ¹⁰ *Харитонов С. О., Старцев О. В.* Цивільне право України: Підручник. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2007. – С. 775-776.
- ¹¹ Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Т. 1. Загальна частина. – С. 518-520.
- ¹² Спадкове право: навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконт. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 86, 132.

Резюме

У даній статті висвітлюються основні аспекти співвідношення, яке існує між спадкуванням за законом і спадкуванням за заповітом. Автор зазначеного дослідження висловлює думку про те, що вказані види спадкування мають рівну юридичну силу.

Ключові слова: власність, заповіт, заповідач, спадкове право, спадкування, спадкування за законом, спадкування за заповітом, спадщина.

Резюме

В данной статье освещаются основные аспекты соотношения, которое существует между наследованием по завещанию и наследованием по закону. Автор указанного исследования высказывает мнение о том, что приведенные виды наследования имеют равную юридическую силу.

Ключевые слова: завещание, завещатель, наследование, наследственное право, наследство, наследство по завещанию, наследство по закону, собственность.

Summary

In this article are light up main aspects of correlation, which exists between inheritance on a law and inheritance after a testament. The author of this research express opinion about, that mentioned types of inheritance have equal legal force.

Key words: property, testament, testator, inheritance law, inheritance, inheritance is on a law, an inheritancer is after a testament, inheritance.

Отримано 24.09.2010

Д. С. КУЧЕРЕНКО

*Дмитро Сергійович Кучеренко, магістрант
Інституту підготовки кадрів Національної ака-
демії прокуратури України*

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК) від 16 січня 2003 р. з'явився новий і раніше невідомий вітчизняному цивільному праву правочин – спадковий договір (далі – СД).

За СД одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 ЦК).

Як свідчить практика, застосування цього договору викликає чимало труднощів, обумовлених перш за все недостатньою законодавчою регламентацією даного інституту. Не отримав він і належного розвитку в цивілістиці, про що свідчить відсутність монографічних досліджень з даної проблеми. Лише деякі теоретичні та практичні аспекти застосування СД розглядали В. Васильченко¹, С. Мазуренко², Я. Турлуковський³.

З метою роз'яснення питань, що виникають у судовій практиці при застосуванні СД, Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р., усунувши деякі прогалини у правовій регламентації цього інституту. Проте чимало невірше-

них проблем залишається й досі, зокрема: співвідношення СД та інституту обов'язкової частки у спадщині; відповідальності набувача за борги відчужувача; оголошення відчужувача померлим; ризиків випадкової загибелі чи пошкодження майна, що є предметом СД; контролю за виконанням СД після смерті відчужувача тощо.

Метою даної статті є вирішення окреслених проблем та формування науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення інституту СД у цивільному праві України.

СД отримав своє визнання з часів рецепції римського приватного права⁴. Однак, як це не дивно, саме римське право визнавало виключно дві підстави для відкриття спадщини: заповіт або закон. СД римське право «...взагалі не допускало у спадщині: воно оголошувало недійсними будь-які договори, якими обмежувалася б воля заповідача, і навіть договори про відмову від спадщини, що повинна була відкритися»⁵.

Як слушно зауважував В. Нікольський, закликання до спадкування через СД є власне запровадженням народів германського походження⁶. Однак слід зазначити, що сучасні системи законодавства цих народів визнають даний вид закликання до спадкування не однаковою мірою. Так, французьке право визнає договори про спадкування у своєму власному майні як виняток із загального правила про спадкування за законом або за заповітом, при тому в досить обмеженому вигляді, а саме лише між подружжям, але навіть і так, якщо вони бажають надати своє майно подружжю або їх дітям (ст.ст. 1081, 1082 ЦК Франції). В цілому важко вести мову про те, що ЦК Франції відзначає особливу природу СД. Скоріше за все він розглядає цей інститут виключно як акт дарування між живими особами⁷.

Австрійське право допускає договори про спадкування в тому випадку, коли вони стосуються якого-небудь окремого предмета (речі або суми). СД стосовно всього майна можна укласти лише між подружжям або нареченими за умови, що останні в майбутньому візьмуть шлюб (§§ 956, 602, 1249 АЦУ). Окрім цього, на відміну від французького права, австрійське визнає чинними СД про відмову від права спадкування (§ 551 АЦУ). Безсумнівним є той факт, що австрійське право визнає за СД те, що він є актом, який встановлює право спадкування (§ 533 АЦУ).

У Німеччині СД були відомі ще до рецепції римського приватного права. Однак, на думку В. Курдиновського, широкого розповсюдження й визначального характеру вони набули лише після рецепції римського права⁸.

Найбільш відчутний вплив на формування конструкції СД здійснила розроблена в II пол. XIX ст. концепція німецьких вчених Штоббе (теорія майнового характеру наступництва за договором), Гассе і Безелера (теорія спадкового наступництва за договором). Трактати двох останніх надалі корінним чином вплинули на практику його застосування в німецькому звичаєвому праві та на наступне закріплення цієї концепції в Німецькому цивільному уложенні від 18 серпня 1896 р. (далі – НЦУ).

У IV розділі Книги V НЦУ СД розглядається поряд із спадкуванням за законом і за заповітом як окремий вид спадкування (§ 1941). Розрізняють дві основні групи СД: позитивні (договори про спадкування в буквальному розумінні) та негативні (договори про відмову від права спадкування). Позитивними є договори, за якими спадкодавець надає спадкове право своєму контрагентові – спадкоємцю за договором. Негативними є договори, за якими здійснюється відмова від права спадкування за законом або відмова від законної чи обов'язкової частки будь-кого зі спадкоємців⁹.

Така в цілому сутність інституту СД у зарубіжних цивільно-правових системах. Не менш актуальним є питання визначення правової природи та місця цієї конструкції у ЦК України.

Поняття СД закріплено у ст. 1302 ЦК. За СД одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Наведене визначення дає підстави вважати СД консенсуальним, хоча в юридичній літературі щодо цього висловлене й інше бачення. Так, О. Шевченко стверджує, що «обов'язок відчужувача за ст. 1302 ЦК сформульовано так, начебто йдеться про реальний договір»¹⁰. А С. Мазуренко зауважує, що «слід розглядати СД і як реальний, і як консенсуальний. Якщо за умовами СД набувач повинен виконати певні дії після смерті відчужувача, договір вважається реальним, оскільки буде вважатися укладеним з моменту передачі майна набувачеві. Якщо ж СД передбачає, що набувач повинен виконати дії за життя відчужувача, права і обов'язки виникають у момент досягнення угоди. У цьому випадку договір вважається консенсуальним»¹¹.

Якщо погодитися з точкою зору С. Мазуренко щодо моменту укладення СД і визнати можливість існування реального СД, то потрібно погодитися з тим, що на підставі «неукладеного договору» (якщо там зазначено про виконання певних дій набувачем після смерті відчужувача) нотаріус згідно із законом повинен накласти на майно заборону відчуження. Майно не можна реалізувати, відчужувач уже прийняв на себе обов'язки, але договір між ним та набувачем все ще вважається неукладеним! Законодавець не ставить існування договору в залежність від моменту виконання своїх обов'язків набувачем.

Слід погодитися з В. Васильченко, який вважає, що СД «є консенсуальним, оскільки момент його укладання пов'язується з досягненням угоди за всіма істотними ознаками і тягне за собою виконання цивільних прав та обов'язків контрагентів після втілення правочину у встановлену ст. 1304 ЦК нотаріальну форму»¹².

В юридичній літературі ще й досі тривають дискусії щодо питання належності СД до одностороннього чи двостороннього договору.

Автори науково-практичного коментаря до ЦК (за ред. В. М. Косака) вважають СД «одностороннім договором, оскільки обов'язки має лише одна сторона – набувач»¹³.

Укладачі іншого коментаря до ЦК (за ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко) – навпаки, стверджують, що СД є двосторонньою зобов'язуючий, для якого характерне волевиявлення двох сторін, заснованих на дис-

позитивних засадах»¹⁴. Позицію останніх також займають Ю. Заїка¹⁵, А. Євстігнєєв¹⁶, які характеризують СД як двосторонній, оскільки правами та обов'язками наділяються обидві сторони.

З. В. Ромовська, автор Книги VI ЦК «Спадкове право», взагалі не вважає СД двостороннім: «у ст. 1302 ЦК не визначені обов'язки відчужувача. І це не є помилкою. Справа в тому, що СД, будучи двостороннім правочином, одночасно є одностороннім договором. Відчужувач у СД не має обов'язків – це пояснюється особливістю даного інституту»¹⁷. Ці погляди також поділяють О. Дзера¹⁸ та О. Захарова¹⁹.

Іншої точки зору додержується Л. К. Буркацький, який знаходить у СД ознаки одностороннього правочину²⁰.

Таке розмаїття протилежних за оцінкою міркувань науковців щодо одного і того ж договору викликають чимало труднощів на практиці.

Ми цілком погоджуємося з В. Васильченко²¹ та В. Чуйковою²², які вважають СД двостороннім договором, оскільки правами та обов'язками наділяються обидві сторони. Так, набувач, з одного боку, набуває право власності на майно відчужувача, має право вимагати розірвання договору в разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача, а з іншого – зобов'язаний належним чином виконувати відповідно до умов договору розпорядження контрагента. Відчужувач має право робити певні розпорядження контрагенту, вимагати від набувача вчинення визначених умовами договору дій майнового чи немайнового характеру, призначити особу, яка здійснюватиме контроль за виконанням СД після його смерті, та вимагати розірвання договору в разі невиконання набувачем його розпоряджень. У той самий час, на нього покладається обов'язок не відчужувати майно, визначене СД. Саме на підставі ознаки двосторонності СД не можна скасувати або змінити в односторонньому порядку за життя відчужувача, як це має місце при заповіті.

У наведеному в ст. 1302 ЦК визначенні СД не викликає сумнівів така ознака як оплатність, оскільки кожна сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного в договорі майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового або немайнового характеру з боку свого контрагента.

Останнім часом в юридичній літературі виникла дискусія щодо виділення обов'язкової частки у спадщині з майна, що є предметом СД. Склалося дві точки зору на цю проблему.

Т. Коваленко вважає, що СД абсолютно ігнорує права малолітніх та непрацездатних, бо «після прийняття нового ЦК із залишенням СД ... можна все своє майно залишити будь-кому і ці «обов'язкові» спадкоємці нічого не одержать»²³. Т. Коваленко також висловила думку про можливість визнання недійсним СД на підставі норм загальної частини ЦК (ст. 27), бо цей договір обмежує правоздатність фізичної особи²⁴. На підтвердження цієї позиції наводиться думка, що такий договір обмежує можливість відчужувача розпоряджатися ним на випадок смерті шляхом складання заповіту, бо цей заповіт буде недійсним. Слід погодитися з думкою авторів, які вважають дану точку зору не достатньо обґрунтованою. Як справедливо зазначає Є. Фурса, «необхідно врахувати реальність прав на речі, оскільки право власності на річ може мати обмеження, визначені у законі або договорі. І тут йде мова про обмеження не правоздатності, а лише кількості майна, що може залишатися після смерті громадянина у спадщину»²⁵. Якщо погодитися що це обмеження правоздатності, то і договір купівлі-продажу «обмежує правоздатність», оскільки може виникнути обов'язок передання речі, та вже не можна укласти, скажімо, договір дарування щодо неї.

Деякі автори (В. Васильченко²⁶, С. Мазуренко²⁷) виступають за виділення обов'язкової частки у спадщині, незважаючи на існування укладеного СД.

Дослідник не поділяє погляди Т. Коваленко, але й позиція другої групи науковців має серйозний недолік: вони намагаються врегулювати зобов'язальні за своїм змістом відносини імперативними положеннями ЦК щодо посмертного переходу прав і обов'язків.

В. Васильченко обґрунтовує таку позицію можливістю застосування приписів ст. 8 ЦК (аналогія закону і права) та поширення дії норм спадкового права, що регулюють право на обов'язкову частку у спадщині, на відносини, які виникають із СД²⁸. Проте ніяка аналогія права чи закону не може суперечити прямій нормі закону. У ст. 1217 ЦК передбачається існування лише двох видів спадкування – за законом і за заповітом. Оскільки «спадкування» за СД не визнається ЦК за вид спадкування, то не може йтися про якусь подібність цивільних правовідносин і застосування аналогії закону, на нашу думку, навряд чи можливе. Між іншим, аналізуючи проблеми, що стосуються предмета СД, В. Васильченко слушно зазначає, що відносини із СД, незважаючи на його задекларовану назву, не є за своєю суттю спадковими.

Що ж стосується аналогії права, то вона може бути застосована виключно у разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин. Як нам здається, використання і цього інституту цивільного законодавства неможливе, оскільки це призведе до порушення прав суб'єктів цивільних правовідносин. Так, при укладанні СД набувач розраховує на відповідну кількість майна, про що й зазначається в договорі. Враховуючи майбутню можливість отримання цього майна у власність, набувач погоджується прийняти на себе певні обов'язки. При цьому про можливість поділу майна не йдеться. Набувач може прийняти на себе, наприклад, доволі витратні та обтяжливі обов'язки щодо утримання відчужувача, тільки з розрахунку на майно, яке в майбутньому перейде у його власність. Отже, таке застосування аналогії права аж ніяк не може бути «справедливим, розумним та добросовісним». На нашу думку, несправедливо відбирати в особи частину того, на що вона розраховувала на підставі закону і договору та ще й витратила задля набуття права власності якісь кошти. Саме в цьому і виявляється суперечливість позиції другої групи науковців. В. Васильченко підтримує застосування аналогії та виділення обов'язкової частки у спадщині, про що йшлося раніше, але у той самий час він стверджує, що «у разі смерті відчужувача набувач повинен отримати май-

но в обсязі, розмір якого явно не може бути меншим від того, який було визначено на момент нотаріального посвідчення договору»²⁹.

Схожих суперечливих поглядів на дану проблему дотримується і С. Мазуренко. Коментуючи ст. 1302 ЦК, вона стверджує, що «надаючи відчужувачу право вільно розпоряджатися своїм майном, закон не передбачає право неповнолітніх або непрацездатних дітей ... або батьків, а також непрацездатних утриманців відчужувача на обов'язкову частку при укладанні СД»³⁰. Проте в коментарі до ст. 1306 ЦК С. Мазуренко, в черговий раз стверджуючи, що відчужувач може і не врахувати при укладанні СД права на обов'язкову частку у спадщині, зазначає, що це не виключає оспорювання цієї категорією осіб своїх прав у судовому порядку³¹. Але на якій підставі ця категорія осіб буде оспорювати дійсність всього чи частини СД? На жаль, С. Мазуренко не дає прямої відповіді на дане питання.

Серйозні теоретичні розбіжності виникають між науковцями щодо питання про можливу відповідальність набувача за борги відчужувача.

С. Мазуренко, коментуючи положення гл. 90 ЦК, стверджує, що «набувач, отримуючи право власності на майно відчужувача, фактично успадковує його»³². Отже, слід розглядати набувача як правонаступника, який має відповідати за борги набувача.

Нам важко погодитися з позицією С. Мазуренко. Ст. 1282 ЦК встановлює зобов'язання для спадкоємців задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного в спадщину. Положення цієї статті стосується виключно спадкоємців за законом чи за заповітом. Набувач, як це впливає із ст. 1302 ЦК, не є таким. Крім того, якщо навіть припустити можливість застосування ст. 1282 ЦК, то може скласти така ситуація, коли набувач, незважаючи на надання відчужувачу ще за життя довготривалої допомоги (у будь-якій формі), отримавши після його смерті право власності на майно, визначене у СД, буде зобов'язаний ще сплатити борги відчужувача. Складеться парадоксальна ситуація, коли сторона в договорі, добросовісно виконавши свої обов'язки, витративши, можливо, певні кошти на виконання договору, може залишитися ще й обтяженою боргами «спадкодавця» (насправді – просто відчужувача за договором). Звичайно, це не відповідає не лише засадам справедливості, добросовісності та розумності, а й положенням гл. 90 ЦК, про що вже йшлося.

Слід зазначити, що такі погляди С. Мазуренко походять від визнання правовідносин із СД своєрідним видом спадкування. На нашу думку, правовідносини, що виникають за СД, не є за своїм змістом спадковими. Більше того, як слушно зазначає Я. Турлуковський, «ці правовідносини за своїм характером є зобов'язально-правовими, такими, що виникають у зв'язку із вчиненням правочину, в даному випадку – укладанням договору»³³.

Також не узгоджується із чинним законодавством точка зору, згідно з якою необхідно обмежити права набувача розпоряджатися майном у разі оголошення відчужувача померлим. Так, С. Мазуренко вважає, що відповідно до ч. 2 ст. 47 ЦК набувач у разі визнання громадянина померлим (мається на увазі відчужувач. – Авт.) не має права відчужувати нерухоме майно, що перейшло до нього за договором, протягом 5 років³⁴. Проте такий підхід саме і суперечить ст. 47 ЦК. Дійсно, загальне положення ч. 1 ст. 47 ЦК, згідно з яким правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, що настають у разі смерті, може стосуватися і набувача за договором. Іншими словами, оголошення відчужувача померлим є підставою для переходу права власності на майно, визначене у СД до набувача. Проте згідно з ч. 2 ст. 47 ЦК лише спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом 5 років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Таке обмеження стосується виключно спадкоємців. Про набувача за СД не згадується взагалі. Отже, немає ніяких законодавчих обмежень щодо реалізації майна, що було предметом СД, набувачем.

Попри наше критичне ставлення до можливості застосування до відносин, що впливають із СД, ст. 47 ЦК, все ж варто відзначити існування законодавчої прогалини, яка може зумовити серйозні порушення прав відчужувача. Так, після оголошення відчужувача померлим і, відповідно, переходу права власності, набувач на цілком законних підставах може продати отриманий будинок відчужувача. Звичайно, в разі появи особи, оголошеної померлою (відчужувача), можливі різні правові наслідки, в тому числі може виникнути право на витребування чи компенсацію. Але у будь-якому випадку навіть законний згідно із чинною редакцією ЦК продаж предмета СД може поставити відчужувача, який був оголошений померлим, але з'явився, в тяжке становище. Якщо взяти приклад, де предметом СД є будинок, то можна припустити, що відчужувач за нормального перебігу власного життя планував проживати в цьому будинку до смерті, але з розрахунку на отримання якихось благ підписав із набувачем СД. Отже, у будь-якому разі, незалежно від можливості компенсації, звичайні умови проживання такої особи будуть порушені. Найкращим виходом із цієї ситуації буде доповнити ч. 2 ст. 47 ЦК положенням наступного змісту: *«У разі оголошення відчужувача за СД померлим, набувач не має права відчужувати протягом 3 років нерухоме майно, що визначене в договорі»*. Такий стан речей є бажаним, але аж ніяк не впливає із норм чинного законодавства.

Невирішеним також залишається питання виникнення ризиків випадкової загибелі або пошкодження майна, що набувається у власність набувачем відповідно до СД. За загальним правилом, встановленим ст. 323 ЦК, ризики, пов'язані з реччю, несе власник. Отже, набувач за СД має бути максимально захищений в контексті ризиків, а саме: момент виникнення права власності у набувача має співпадати з моментом фактичного початку володіння цим майном, отриманим за СД. Вказане положення бажано було б закріпити на рівні ЦК. Крім того, необхідно захистити інтереси набувача на випадок загибелі майна після смерті відчу-

жувача але до фактичного початку володіння таким майном. Одним із способів такого захисту може бути страхування.

Незважаючи на те, що у ч. 3 ст. 1307 ЦК йдеться про контроль за виконанням СД навіть після смерті відчужувача, у ній не згадується про можливість застосування будь-яких санкцій. Набувач, отримавши право власності на майно, може безперешкодно його продати й далі не виконувати обов'язки, встановлені у СД. Навіть у разі встановлення в законодавстві грошових санкцій до набувача чи обов'язку повернення майна, якщо воно не було продане, постає питання: який суб'єкт уповноважений отримати такі кошти чи майно, адже відчужувача вже немає в живих. Ймовірно, слід передбачити у ЦК, що в таких випадках все отримане майно має бути передане у власність територіальної громади, якщо немає спадкоємців за законом.

Проведений аналіз інституту СД у цивільному законодавстві України дозволяє зробити наступні висновки.

1. СД був відомий ще німецькому звичаєвому праву. Однак широкого розповсюдження й визначального характеру він набув лише з часів рецепції римського приватного права.

2. За законодавчим визначенням СД – це консенсуальний, двосторонній і оплатний договір, який відповідно до ст. 1304 ЦК укладається у письмовій формі та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

3. Відносини, що виникають із СД, є договірними, а не спадковими, оскільки:

- у ст. 1217 ЦК подано вичерпний перелік видів спадкування – за заповітом або за законом;
- предметом СД виступає виключно майно відчужувача (не говорячи вже про дії набувача), тоді як до об'єктів спадкування можуть входити ще й речові права на чуже майно (емфітевзис, суперфіцій, сервітути);
- СД не можна скасувати або змінити в односторонньому порядку за життя відчужувача, як це має місце при заповіті;
- суб'єктами спадкових відносин є насамперед спадкодавець та спадкоємець, у той час як набувачами за СД може бути і не спадкоємець;
- СД має оплатний характер, тоді як відносини, що виникають між спадкодавцем і спадкоємцем, є безоплатними.

Усе це свідчить про необхідність змінити легальну назву цього договору і розмістити його у Підрозділі І «Договірні зобов'язання» Розділу III «Окремі види зобов'язань» Книги V ЦК «Зобов'язальне право» після договорів довічного утримання і ренти.

Ураховуючи те, що СД є новим інститутом вітчизняного цивільного права, вважаємо також за потрібне більш детально визначити основні його положення, зокрема щодо суб'єктивного складу, прав та обов'язків сторін, істотних умов цього договору, питання переходу ризиків і невизначення майна, що є об'єктом СД.

¹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 6. – С. 118-121; Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 137-140.

² Мазуренко С. В. Історико-правовий нарис виникнення СД в Україні // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави. – О.: Юрид. літ., 2004. – С. 167-169; ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – 856 с.

³ Турлуковський Я. СД в українському цивільному праві: теорія і практика // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 34-41.

⁴ Мазуренко С. В. Історико-правовий нарис виникнення СД в Україні // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави. – О.: Юрид. літ., 2004. – С. 167.

⁵ Победоносцев К. Курс гражданского права. Ч. II. – СПб, 1896. – С. 278.

⁶ Никольский В. Об основных моментах наследования. – М.: Катков и К^о, 1871. – С. 107.

⁷ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 6. – С. 119.

⁸ Курдиновский В. И. Договоры о праве наследования. – О.: Техник, 1913. – С. 57.

⁹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 6. – С. 121.

¹⁰ Шевченко О. Заповіт як підстава спадкування // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 37.

¹¹ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.

¹² Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 137.

¹³ Науково-практичний коментар до ЦК / За ред. В. М. Косака. – К.: Істина, 2004. – С. 965.

¹⁴ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.

¹⁵ Заїка Ю. О. Спадкове право України: Навч. посіб. – К.: Істина, 2006. – С. 116.

¹⁶ Євстигнєєв А. Деякі аспекти СД // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 38.

¹⁷ Ромовская З. Проблемы наследственного договора // Юридическая практика. – 2003. – № 44. – С. 16.

¹⁸ Науково-практичний коментар ЦК / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 1071.

¹⁹ Захарова О. С. СД за новим ЦК (коментар до законодавства) // Адвокат. – 2007. – № 3. – С. 25.

²⁰ Буркацький Л. К. Поняття і проблеми СД // Адвокат. – 2006. – № 6. – С. 13.

- ²¹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 137-138.
- ²² Чуйкова В. Правова характеристика СД // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 5.
- ²³ Коваленко Т. П. До питання про запровадження СД // Адвокат. – 1999. – № 1. – С. 16.
- ²⁴ Цивільне право України: У 2-х кн. – Кн. 2 / О. В. Дзери, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 2002. – С. 631.
- ²⁵ Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія та практика: Навч. посіб. – К., 2002. – С. 207.
- ²⁶ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ²⁷ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.
- ²⁸ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ²⁹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ³⁰ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.
- ³¹ Там само. – С. 847.
- ³² Там само. – С. 846.
- ³³ Турлуковський Я. СД в українському цивільному праві: теорія і практика // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 38.
- ³⁴ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.

Резюме

У статті висвітлено історію становлення спадкового договору, його правову природу в зарубіжних правових системах. Детально розглянуто проблеми, пов'язані з функціонуванням цього інституту у вітчизняному цивільному праві. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення юридичної конструкції спадкового договору.

Ключові слова: спадковий договір, відчужувач, набувач.

Резюме

В статье отражена история становления наследственного договора, его правовая природа в зарубежных правовых системах. Подробно рассмотрены проблемы, связанные с функционированием этого института в отечественном гражданском праве. Сформулированы предложения по совершенствованию юридической конструкции наследственного договора.

Ключевые слова: наследственный договор, отчуждатель, приобретатель.

Резюме

This article deals with the history of the hereditary contract, its legal nature in foreign legal systems. Problems, related to functioning of this institute in the national civil law, are considered in detail. Proposals for improvement of the legal construction of the hereditary contract are formulated.

Key words: hereditary contract, alienor, acquirer.

Отримано 14.10.2010

І. А. ЛАВРІНЕНКО

Ігор Анатолійович Лаверіненко, аспірант Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

СПАДКУВАННЯ ЧАСТКИ УЧАСНИКА ТОВ

Нові економічні відносини у країні зумовили широку участь су'єктів цивільного права у господарських товариствах, зокрема, і в товариствах з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Статус учасника товариства тягне виникнення у фізичних та юридичних осіб певних майнових прав. У зв'язку з цим набувають особливої актуальності питання правового регулювання відносин з переходу цих прав у порядку спадкового правонаступництва.

Питанню, пов'язаному зі спадкуванням частки померлого учасника ТОВ, свою увагу присвячували такі вчені, як В. Васильченко¹, В. Васильєва², Р. Лідовець³ та багато інших. Проте, незважаючи на ґрунтовні та системні наукові напрацювання, у даній сфері залишається ще багато маловивченого та дискусійного. Тому метою даної статті і є завдання дослідити проблемні питання, які виникають у спадкоємця померлого учасника на шляху набуття ним статусу учасника ТОВ.